

Könyvszemle

A Szegedi Egyetemi Tudástárról

A Szegedi Tudományegyetem – az Egyetemi Kiadó gondozásában és az SZTE TÁMOP támogatásával – nyolc kötetben ismerteti a tudomány Szegeden művelt területeit, „reflektorba állítja nagy teljesítményeit és jelzi a kor kihívásaira adott jövőbe mutató válaszait”. Egyet lehet érteni a *Köszöntőben* vázolt célkitűzéssel, hogy az egyetem feladata közé tartozik „a tudományos teljesítmények megismertetése és ezzel a kutatói munka népszerűsítése...”. Ez különösen fontos egy kis és sokáig elzárt ország esetében, ahol az egyetemek rangját csaknem kizárólag a tudományos munka színvonala alapján ítélni lehet meg, elfogadva azt a tételt, hogy a szakterületén figyelemre méltó eredményeket elért oktató korszerű ismereteket ad át hallgatóinak is. Ellentétben a nyugati egyetemekkel, ahol könnyen követhetik, hogy a diplomát szerzett hallgatók hol helyezkedtek el, pályájukon milyen sikereket értek el, ezt a közép-kelet európai országok esetében aligha tudják figyelembe venni. Mielőtt az egyes kötetek ismertetésére rátérnék, megemlítem, hogy az elmúlt évtizedekben a tudományos teljesítmény értékelésében alapvető változások történtek. Braun Tibor jóvoltából hazánkba is „begyűrűzött” a tudománymetria. A dolgozatainkra kapott független hivatkozások száma és a Hirsch-index alapján ma már különösebb nehézség nélkül megállapítható tudományos munkánk minősége. A nem közölt vagy alig ismert folyóiratokban publikált

eredmények, bármennyire is érdekesnek és jelentősnek tartjuk azokat, értéket nem jelentenek. Ha azonban kiemelkedő nemzetközi folyóiratokban közöljük azokat, ha használják felismeréseinket és (gyakran) hivatkoznak is rájuk, az már elismerést jelent mind a szerzők, mind az intézményük számára. Méltán szentel az egyetem több kötetet Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas tudósunk életpályájának ismertetésére. Az ő példájának követése, egyetemünk rangjának megtartása, elkötelezett, magas színvonalú tudományos munkát követel meg mindannyiunktól: nem élhetünk örökké Nobel-díjas tudósunk hírnevéből!

A hét kötetből három Szent-Györgyi Albert kutatómunkáját, Nobel-díjának elnyerését, tudományszervezési, közéleti tevékenységét és emigrálását ismerteti. A *Szent-Györgyi Albert szellemi öröksége* címmel megjelent 1. kötetben tizenhárom kitűnő tanulmány közül több is Nobel-díjas tudósunk kutatómunkájával, a C-vitamin felfedezésével, paprikából történő előállításával foglalkozik. Kitérnek a szegedi diáksággal létesített kapcsolatára és 1945 utáni tudománymentő tevékenységére is. A kötet utószavában találunk tájékoztatást arról, hogy egyetemünk az elmúlt évtizedekben sem feledkezett meg Nobel-díjas tudósunkról: kiállításokat, szimpóziumokat szervezett emlékének, tudományos eredményeinek, közéleti tevékenységének ismertetése, megőrzése érdekében A 2. kötet az első kötet angol nyelvű fordítása. A 3. pedig *Szent-Györgyi Albert a Délmagyarországon és a New York Timesban* címmel, az

általa írt és vele kapcsolatban megjelent írásokat, méltatásokat, közéleti ténykedését tartalmazza. Mindezek gazdagítják ismereteinket kiváló tudósunk életpályájáról, és nemcsak a tudomány szeretetére, elkötelezett művelésére serkenthetnek bennünket, hanem arra is intenek, hogy mi sem zárkozhatunk be „elefántcsonttornyunkba”. Szakítanunk kell időt arra, hogy a tudomány művelése mellett az ország helyzetével is foglalkozzunk, analízáló képességünkkel, kutatói adottságainkkal nyesegezzük a mindenkori országvezetők intézkedéseinek, döntéseinek hazánk sorsát befolyásoló esetleges vadhajtásait.

A 4. kötet Dux László szerkesztésében huszonnégy tanulmányt tartalmaz az *Élő természettudományok* területén munkálkodó intézetekről. A szerzők négy-öt oldalon, fontosabb publikációkkal és fényképekkel gazdagítva, bemutatják a különböző intézetek, klinikák korábbi igazgatóit, munkatársait, a jelenlegi vezetőket, professzorok tanítómestereit. Ismertetik a különböző területeken elért fontosabb eredményeket. Jó érzés olvasni az általam nagyra becsült, és bennünket már régen itthagytott tudósokról, többek között Ábrahám Ambrus, Ivanovics György, Jancsó Miklós, Ferenczy Lajos, Huszák István, Petri Gábor munkásságáról, életpályájáról és a ma is tevékenykedő Dobozy Attila, Papp Gyula és Vécsei László és a legfiatalabb, Tamás Gábor akadémikusok tudományos tevékenységéről. Érthetetlen és méltatlan ellenben, hogy a neurobiológiával és korélettannal foglalkozó Telegdy Gyula akadémikus nemzetközileg is elismert kutatásáról viszont egy szó se esik.

Az 5. kötet Hannus István szerkesztésében az *Életlen tudományok* területén működő intézetekről számol be. Itt bizony jelentős aránytalanságokat találunk. A *Fizika* fejezetben tájékozódhatunk a tanszék múltjáról,

átalakulásáról, vezető oktatóinak pályájáról, különböző kitüntetéseiéről, amit tíz kisebb-nagyobb kutatóegység vezetőjének beszámolója követ kutatásaik főbb eredményeiről. Különösen alaposnak tartom Szatmári Sándor és Szatmári Károly ismertetőjét, melyben dolgozataik visszhangjára vonatkozóan is közölnek adatokat. Arról sajnos nem kapunk tájékoztatást, hogy fizikusaink tudományos tevékenységük alapján hogyan állnak a hazai fizikusok rangsorában. A 46 oldalt kitevő fejezetben két interjút találunk Szabó Gáborral, az egyetem jelenlegi rektorával, és a csaknem tíz éve az USA-ban dolgozó Bor Zsolt akadémikussal. Teljesen egyet lehet érteni az interjú utolsó mondatával, mely szerint „A tudós nemcsak önmagáé, hanem a népé is”.

Részletes tanulmányban (16 oldalon) írunk intézeteikről és kutatásaikról a „Földrajz- és földtudomány” művelői, röviden ismertette a vezető oktatók életrajzát is. A következő fejezet az ötven oldal terjedelmű *Informatika* címet viseli, amelyben a szerzők négy dolgozatban foglalják össze e modern tudományág szegedi vonatkozásait.

Ellentmondásosnak találom a *Kémia* című fejezetet. Míg a többi kötetben az egyes intézetek történetéről, igazgatóiról részletes ismertetést találunk, és kisebb-nagyobb kutatóegységek (fiatal) vezetői is lehetőséget kaptak, hogy több oldalon beszámoljanak munkájukról, ugyanakkor az egyetem korábban talán legnagyobb létszámot foglalkoztató Szerves Kémia, Szervetlen Kémiai és a Fizikai Kémiai intézetek múltjáról és jelenéről alig esik szó. Ezeket a tanszékeket többek között olyan világhírű akadémikusok vezették, mint Kiss Árpád, Szabó Zoltán és Fodor Gábor, akiknek az irányításával az intézetek már az '50-es, '60-as években jelentős nemzetközi sikereket értek el. Csak sajnálni lehet,

hogyan Fodor Gábornak el kellett hagynia az egyetemét az '56-os események idején tanúsított magatartása miatt. Nem esik szó a Szervetlen Analitikai Kémiai Intézetben Szabó Zoltán által alapított MTA Reakciókinetikai Kutatócsoport korábbi tevékenységéről sem. Mindenképpen említést érdemelt volna, hogy Szabó Zoltán tanítványai közül négyen lettek akadémikusok és még hárman egyetemi tanárok, ami országos rekordnak tekinthető. Szabó Zoltán már a hatvanas évek elején hat munkatársának szerzett egy-két évre szóló külföldi, főként angol ösztöndíjat, ami nagyban hozzájárult a kémiai tanszékek sikeres kutatómunkájához, az új generációk neveléséhez. Budapestre való végleges távozása után (1967) a kutatócsoport tovább folytatta aktív kutatói munkáját főként a heterogén katalízis és felületkémia területén. Kutatásuk színvonalát jól tükrözik a különböző felmérések. Braun Tibor összeállítása szerint a tudományos dolgozataikra kapott hivatkozások alapján az akadémiai intézetek között a csoport érte el a legjobb helyezést, 270%-kal haladva meg a világlátlagot. Külföldi felmérések szerint (*Applied Catalysis*, 1998) az 1981–1997-es időszakban a katalízis és a felülettudomány területén dolgozó „several hundred thousand researcher” dolgozataira esett hivatkozások rangsorában a II. helyezést érték el. Ennek a hazai méltánylását jelentette, hogy „kiemelkedő tudományos eredményeik” elismeréseként a csoport három munkatársa, Berkó András, Erdőhelyi András és Kiss János 2001-ben akadémiai díjban részesült. Mindhárman – hallgató koruk óta a nyugdíjkorhatár közeledtég – aktívan kutatnak, valamivel idősebb volt témavezetőjünkkel együtt. A kémia területén folyó jelenlegi kutatásokról a *Kémiai Tanszékcsoport* kutatásai fejezetben találunk viszonylag rövid, 17 oldal terjedelemben össze-

olvasztott ismertetést, melyben 18 vezető kutató, köztük két akadémikus és számos akadémiai doktor számol be röviden az elmúlt egy-két évben elért eredményekről. Örvendetes viszont, hogy Dékány Imre professzor a kémikusok közül egyedül lehetőséget kapott, hogy külön alfejezetben, hét oldalon számoljon be a Szántó Ferenc által létrehozott, jelenleg a Fizikai Kémiai és Anyagtudományi Tanszék részeként működő (mikró) Kolloidkémiai Laboratórium majd Tanszék történetéről, kutatásairól. Egyetemünk hírneve szempontjából talán nem jelentéktelen, hogy a hazai kémikusok között a hivatkozások vonatkozásában első négy kutató nálunk dolgozik! Félek, hogy a kémia területén a rövid és eredményeket nem tartalmazó leírásokból az utókor előtt nem sok sikert aratunk. Nem várható, hogy az olvasók mélyebb kutatómunkát végezzenek elődeik tudományos tevékenységének megítéléséhez. Ha ez marad utánunk, akkor tanítómestereinkhez hasonlóan mi sem nyugodhatunk békében.

Ebben a fejezetben kapott helyet az *Orvosi kémia, a Gyógyszerkémia és Gyógyszer-technológia*. A beszámoló szerzői elismerésre méltó részletességgel több mint ötven oldalon tájékoztatják a jelen- és utókort korábbi és jelenlegi gyógyszerészeink ténykedéséről bemutatva nemcsak az ő, hanem még négy külföldi vendég fényképét is. Azt csak sajnálhatjuk, hogy kiváló gyógyszerészeink közül – a kémikus Fülöp Ferencről eltekintve – eddig senkit sem választottak az MTA tagjai közé.

Az egyes programvezetők mintegy 25 oldal terjedelemben ismertetik a viszonylag új tudományág, a *Környezettudomány* területén eddig elért fontosabb eredményeket. Itt találhatjuk a közelmúltban elhunyt Burger Kálmánról és Kiricsi Imréről a visszaemlékezést, kedvesen megemlítve hobbijait is.

Az utolsó, *Matematika* című részben Klukovits Lajos figyelemre méltó alaposággal és részletességgel írja le egyetemünk büszkeségeinek, a matematika területén világhírnevet szerzett tudósainak életpályáját, kutatásait. Az egyetemnek Kolozsvárról Szegedre költözése után tizenkét akadémikus dolgozott a matematikai intézetben, többek között az MTA jelenlegi elnöke, Lovász László is.

A 6. kötet a *Bölcsészettudományok* címet viseli, amelyben – az előzőektől eltérően – a szerzők nem az egyes intézetekben folyó oktató-kutató munkáról számolnak be, hanem különböző témákról írnak érdekes dolgozatokat. Sajnálatos, hogy a korábbi időszakokkal ellentétben sem a Bölcsész-, sem a Jogi Karon nem találunk akadémikust, akik erősítenék a karok hírnevét. A *Bölcsészet – és társadalomtudományok* címen megjelent 7. kötetben kiváló jogászaink, köztük Paczolay Péter, az Alkotmánybíróság korábbi elnöke *Mit ér a szerencse az emberi dolgokban?* és Trócsányi László igazságügyi miniszter az *Alkotmányos identitás és európai integráció* címen közöl a más területen munkálkodók számára is érdeklődésre számot tartó tanulmányt. Csapó Benő írásának szegedi vonatkozásai is vannak (*A szegedi iskolai longitudinális program*). A gazdaságtudományok területén számomra Farkas Beáta *A közép-kelet-európai piacgazdaságok fejlődési lehetőségei az Európai Unióban* tárgy körben közzétett dolgozata volt különösen figyelemre méltó. A kötet végén Péter László tollából újabb tagadhatatlanul érdekes, csaknem negyvenoldalas visszaemlékezéseket találunk Nobel-díjas tudósról *Írások Szent-Györgyi Albertről* címmel. Majd utolsó fejezetként Róna-Tas András emlékeit olvashatjuk (ő a rendszerváltozás után, 1990 és 1992 között egyetemünk rektora volt) *Rendszerváltás és a magyar felsőoktatás átalakulása* címen.

Visszaemlékezésében említést tesz a Magyar Tudományos Akadémián, 1990-ben végbement átalakulásról, ebben a folyamatban jelen írás szerzője is aktívan részt vett. A két rendszerváltó közgyűlésen heves vitákat folytattunk. Némi erőfeszítés után a közgyűlés elfogadta, hogy tekintettel a megváltozott körülményekre, az Akadémia élére új vezetőséget választunk és a kétszer öt évre évre szóló megbízásokat kétszer három évre rövidítjük. A 8. kötet az *Egyetemtörténeti fotóalbum* címet viseli, melyben az egyetem korábbi és jelenlegi vezetőiről, intézményünket meglátogatott kiemelkedő tudósokról, az országot különböző időszakokban vezető politikusokról tartalmaz fényképeket.

Összefoglalva: a kötetekben számos tudományágban alapos, részletes és értékes ismertetést találunk egyetemünk múltjáról és jelenéről. Egyes területeken az elődök és a még aktív oktatók-kutatók munkájának elhallgatását azonban méltatlannak tartom. Sajnálatos módon nem valósult meg a *Köszöntőben* említett célkitűzés, vagyis az egyetemünk rangját megeremtető oktatók-kutatók által nemzetközileg is elismert eredményeinek bemutatása. Arról sem történt említés, hogy a külföldi felmérések, értékelések alapján a világ egyetemeinek rangsorában milyen helyezést értünk el. Ez már azért is sajnálatos, mert az utókor, a jövő nemzedéke ezekből a kötetekből tájékozódik, hogy Szent-Györgyi Albert kutatásának legmagasabb szintű elismerése után, az őt követő generációk mennyiben járultak hozzá egyetemünk nemzetközi renoméjához. Talán egy újabb kötetben már erről is szó esik, már ha adódik még egyszer anyagi lehetőség ilyen mutató és költséges összeállítás kiadására.

Solymosi Frigyes
az MTA rendes tagja